
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

NATURALISTA TABLÓ EGY VAJDASÁGI KISVÁROSROL

Beder István: *Kecsketemplom*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1983

Az ötvenes-hatvanas évek fordulóján Gábor Géza fiatal építészmérnök munkába áll Monostoron, a kisváros vezetőinek bizalmába férkőzik, ám a kezdeti sikerek után aránylag gyorsan csődbe jut. Dióhéjban ennyi Beder István művének cselekménye. Ismerős, sokszor feldolgozott téma ez, a *Kecsketemplom* koncepciója azonban eltér a hasonló regényekétől.

Amennyiben a hős felől fürkésszük a szöveget, azt tapasztalhatjuk, hogy Gábor Géza korántsem a valóságon változtatni akaró, eszméktől áthatott vagy épp eszményített figura. A kora ifjúság mindenségáhitatú lázain túljutva, ha egyáltalán voltak ilyen lázai, kissé egykedvűen járja a vidék útjait. Bár azonnal és pontosan felismeri, hogy a félig falu, félig város tisztségviselőinek magatartása és cselekedetei mögött önös érdekek húzódnak meg, s a külvilág előtt csak pozíciójuk megtartása érdekében játsszák az egymással egyetértő vezetők szerepét, helyett, hogy az oppozíciót választaná, hagyja sodortatni magát. Minden kétely nélkül viszonyt kezd az elnök ostobácska, még csak nem is kívánatos lányával, Cakó Gizivel, cementet rakat félre Draškovićnak, feleségül veszi Bűn Évát, s odaköltözve hozzájuk, a családtól, különösen anyósától csaknem szó nélkül eltűr minden megaláztatást. Nem Julien Sorel tehát, aki tervszerű hideg számítással törne a maga céljainak megvalósítására, de nem is Matolcsy Miklós, akit idealizmusa miatt perzsel meg primitív környezete. Egészen egyszerűen mindennapi, sűrke ember. E sajátság arra utal, hogy a *Kecsketemplom* fókuszában nem is Gábor Géza, hanem a monostori emberek „tenyészete” áll. A fiatal mérnökre elsősorban azért van szüksége Beder Istvánnak, hogy végigkialauzolhassa az olvasót a monostori mindennapok infernóján, s csak másodsorban azért, hogy az „utazás” tapasztalatait hősen átszűrve kínálja fel. Szépen kitetszik ez abból is, hogy Géza reakcióiból a regény egyetlen szegmentumában sem teljesedik ki hosszabb lélegzetű belső monológ. Még mielőtt egy-egy jelenséget, eseményt, fordulatot tisztázhatna vagy akár mérlegelhetne, rányitják az ajtót, vagy ő maga botlik valamibe, egyszóval minden helyzetben a közvet-

len emberi interakciók talajára téríti vissza a szöveget. Ezt egyelőre természetesen csak szimptomaként jelzem, hisz nincs arra recept, hogy valamely regényben milyen arányban kellene elegyíteni a klasszikus „ábrázolást”, a leírást a belső monológgal.

A monostori embertenyészetből az imént említett módszerrel egész sor érdekes alakot emel ki Beder István. Hadd emlékeztessék csak a múltból ittmaradt Stefánia bárónőre és Arthúr bácsira, Bravarra, a párttitkásra, Cakó Bélára, a hatalomért reszkető elnökre, Kečanra, a meghasonlott tanárra, Csúzdira, a volt sztálinistára stb. Jó érzékkel megválasztott figurák ezek, melyeknek segítségével a jelzett időszak széles realista tablóját alkothatta volna meg a szerző. Nézetem szerint azonban az alakoknak ez a színes galériája naturalisztikus színezetet nyert, s éppen ezért kellemetlen utóíz hagy maga után.

A naturalizmusra általában mint a szexuális és más fiziológiai vonatkozások terjengős, öncélú taglalására szoktak gondolni. Ilyesmíről a *Kecksetemplom* kapcsán nemigen beszélhetünk. Beder István jóval visszafogottabban kezeli a nemiséget, mint az manapság divatos, és mértéket tart az emésztéssel kapcsolatos folyamatok leírásában is, s így az apróbb kraftausdruckok, még ha talán fölöslegesek is, semmiben sem bontják meg a regény világát.

Másra gondolok tehát. Ismeretes, hogy a naturalizmus klasszikusai mérőben ösztönlénynek fogták fel az embert, aki hasztalan próbál tudatára, etikai elveire támaszkodni, lényét ugyanis óhatatlanul ösztönei vezérlik és határozzák meg. Nem állítom, hogy Beder István is ezt az elvet vallja, annyi azonban bizonyos, hogy alakjai zömmel ilyen emberek. Akárha minden tartásukat elvesztették volna, különös kedvteléssel szidják, becsmérlik, gyalázzák egymást Gábor előtt. Kečan Cakót, Cakóék Kečant, Csúzdi Cakót, Cakó Csúzdit, Kučan Bravart, Bravar Kečant és így tovább, mintha a gyűlölködés egy irracionális taposómalmába lennének fogva. Ez a második hibáin való éldelgés, az egymás feketítésének ez a nem múló láza problematikus, annál inkább, mert a fő alakok lelkivilágába nem nyerünk bepillantást. Valahányszor megjelennek a „színen”, annyit tudunk meg róluk csupán, amennyit Gábor közvetlenül lát belőlük, illetve amennyit szavakkal elárulnak magukról. Azt viszont, hogy valójában mit gondolnak és éreznek, nem is sejtjük, hiszen Beder István nem találta szükségesnek, vagy nem talált rá módot, hogy a belvilágukat is föltárja. Érthető hát, hogy egyoldalúaknak tetszenek. Ha külön-külön találkozunk velük, minden ellenük beszélő gesztusuk, furfangjuk, műveletlenségük ellenére is emberként mutatkoznak meg, de amint eltávolodunk tőlük, többfelől is zuhogni kezd rájuk a mocsok, ami nemcsak őket, hanem a mocskolódókat is beszennyezi, ugyanannyira, hogy végül az egész monostori társaság az „alacsony ösztönök” reménytelen foglyaként járja előttünk vitustáncát.

Félreértés ne essék: nem az eszményítést hiányolom. Mindnyájan tud-

juk, hogy a vidéki — és persze nemcsak a vidéki — érdekszövegségek csakugyan megfertőzik az emberi kapcsolatokat. Gondoljunk csak Bosnyák István *Laskói esték* című naplójára a hatvanas évekből. Mennyi rokonság a két mű között. És mekkora különbség ugyanakkor! Míg Bosnyák a naplói írás eszközeivel haragvón, a közvetlen reagálás hevével le akarta leplezni a laskói kiskirályokat, addig Beder István páratlanul szép-prózai szintre óhajtott emelni egy „valóságdarabot”. Míg a napló a meghurcolt szubjektumot emeli ki, nem támasztva hiányérzetet a meghurcolók lelkivilágának homályban maradása miatt, addig a regény epikai távlatokat nyit, s a „valóságdarab” teljességének művészi megjelenítését tűzi ki célul, ám ezt mégis szinte kizárólag csak a negatívítások vonatkozásában valósítja meg.

A *Kecske-templom* nyelve egyébként kimunkált, tiszta nyelv, semmilyen tekintetben nem érezni rajta az anyaggal való küzdelmet. Emellett Beder István helyzetteremtő képességének néhány emlékezetes példájára is felhívhatom a figyelmet. A Stefánia bárónővel való találkozásnak, a szenilis úriasszony megkocsikáztatásának vagy a vadászat után rendezett társas-ebédnek a leírásában pl. csakugyan remekelt Beder István. Sőt, nem túlzok talán, ha azt állítom, hogy a helyzetek jó része olvasmányos, csak épp az összkép sugallatai kérdések.

UTASI Csaba

VERSEK FELNŐTT GYEREKEKNEK — GYERMEK FELNÖTTEKNEK

Csorba Béla: *Tücsökmadarak a hóban*. Fórum, Újvidék, 1984

Csorba Béla második könyve a „versek gyerekeknek” alcímet viseli. Ez az ajánlás azonban megtévesztő lehet, mert néhány olyan költeményt is találunk a könyvben, amely csupán a felnőttek intellektusa számára hozzáférhető.

A *Tücsökmadarak a hóban* versanyagára a változatosság jellemző. Csorba Béla nyugtalanul, érdekesítően kísérletező költők közé tartozik, akiknél az ötlet, a szellemesség fontosabb a már elnehezedettnek, megállapodottnak tekinthető egyéni kifejezésmódnál. Félreértés ne essék: nem hivalkodik ő a más tollával és a mondanivalónak sincs szűkében. Csupán az impulzusoknak, a konkrét lehetőségeknek ad előnyt az embernek önmagát és kifejezésmódját béklyózó törekvéssel szemben. Folyton átváltozik, számára nincs hitelesnek tartott forma. Éppen ezért műveit minősítve, a versek különféle típusairól kell beszélnünk.

Csorba Béla verseskönyvében nincsenek ugyan hagyományos cikluscímek, de jól felismerhetők a belső egységek határai; nem függetlenül Penovác Endrének a versek élményszerűségét elmélyítő illusztrációitól. Első